

نقش خانواده در هدایت جوانان به ازدواج سالم در دنیای کنونی

حجت الاسلام والمسلمین محمد غلامی*

اشاره

یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی که خانواده در آن نقش مهمی دارد، هدایت جوانان به سمت ازدواج موفق و پایدار است. ازدواج سالم و پایدار در آرامش فردی، نشاط اجتماعی به‌ویژه در کاهش آسیب‌های اجتماعی و رشد و بالندگی جامعه تأثیر بسزایی دارد. نهاد مقدس خانواده که خود با ازدواج سالم استقرار یافته است، اساس شکل‌گیری شخصیت و رفتار فرزندان و مشخص‌کننده سرنوشت و آینده فرزندان با تصمیم درست به ازدواج است. ازدواج در توصیف زیبای قرآن، انسان را از لغزش در پرتگاه‌های سخت زندگی باز می‌دارد: «هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ»^۱ آنها لباس شما هستند و شما لباس آنها.

اگر ازدواج سالم و معقول باشد، سرنوشت نسل‌های آینده در فضای خانواده به سمت موفقیت و هدف آرمانی خود حرکت خواهد کرد؛ اما اگر جوانی در امر ازدواج راه خطا و اشتباهی را پیموده شود، نارضایتی پایدار و در نهایت فروپاشی خانواده را در پی خواهد داشت. امروزه با تهاجم فرهنگی دشمن و ترویج الگوی زندگی غربی، نقش خانواده در هدایت جوانان به سمت ازدواج سالم و جلوگیری از سردرگمی و انحراف اهمیت بیشتری یافته است. تجربه‌ها نشان می‌دهد بسیاری از شکست‌ها و آسیب‌های امر ازدواج و طلاق‌ها و کشمکش‌های بین زوجین، ریشه در فقدان هدایت‌ها و پشتیبانی‌های والدین در امر ازدواج و تصمیم‌های شتاب‌زده و هیجانی جوانان داشته است. نوشتار حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی جایگاه و

* سطح چهار حوزه علمیه قم.

نقش خانواده در هدایت جوانان به سمت ازدواج موفق و سالم می‌پردازد تا از این رهگذر مؤلفه‌های اثرگذار خانواده در فرایند هدایت، حمایت و تصمیم‌سازی جوانان مشخص شود و الگوی مناسبی برای ارتقای سلامت ازدواج ارائه گردد.

۱. مبانی مفهومی ازدواج سالم بر اساس آیات و روایات

دین مبین اسلام که برای تأمین سعادت بشر و سامان‌دهی حیات دنیوی و اخروی فرستاده شده است، با نگاهی جامع به همه ابعاد وجودی آدمی، ازدواج را یکی از اساسی‌ترین میادین رشد و اعتلای جوان دانسته است. بر همین اساس دختران و پسرانی که در آستانه تصمیم مهم زندگی خود هستند را بدون راهنمایی و هدایت وانهاده است، بلکه با ترسیم معیارهای صحیح، ارائه رهنمودهای نورانی و بیان آداب و احکام دقیق، راه مستقیم و بیراهه‌های پرخطر را پیش چشم آنان نهاده است. ازدواج در منطق دین مبین اسلام تنها تلاشی بر پاسخ‌گویی به نیازهای غریزه جنسی نیست، بلکه پیوندی مقدس و فطری است که تکمیل‌کننده عروج معنوی انسان و راهی برای رسیدن به سکینه قلبی، مودت و رحمت است.

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^۱ و از نشانه‌های او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و در میان شما دوستی و مهربانی قرار داد؛ به‌یقین در این [کار] نشانه‌هایی است برای مردمی که می‌اندیشند».

بنابراین ازدواج سالم، ازدواجی است که در آن زن و مرد با تکامل یکدیگر به آرامش برسند و طوفان‌ها و مخاطرات جهان نتواند آنان را از مسیر رشد و بالندگی باز دارد.

وظیفه زن و مرد ای حکیم دانی چیست   یکی است کشتی و آن دیگری است کشتی‌بان
چو ناخداست خردمند و کشتی‌اش محکم   گرچه باک زامواج و ورطه طوفان
به روز حادثه اندر یم حوادث دهر   امید سعی و عمل‌هاست هم از این هم از آن^۲

۱. روم: ۲۱.

۲. پروین اعتصامی، دیوان، ص ۱۷۶.

ازدواج سالم در بینش نورانی اسلام، کمک‌کننده برای اطاعت از دستورات الهی معرفی شده است. در روایت آمده است: پس از عروسی علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام، روزی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله از امیرمؤمنان علیه السلام پرسید: فاطمه علیها السلام را چگونه همسری یافتی؟ علی علیه السلام فرمود: «نِعَمَ الْعَوْنِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ: بهترین یاری‌کننده در راه اطاعت خداوند». سپس پیامبر صلی الله علیه و آله رو به دخترش فاطمه علیها السلام کرد و پرسید: علی را چگونه شوهری می‌بینی؟ فاطمه علیها السلام فرمود: «خَيْرُ بَعْلٍ: او را بهترین شوهر دیدم».^۱ پس می‌توان گفت ازدواج سالم در نگاه ادله نقلی، ازدواجی است که در آن روابط زن و شوهر بر پایه آموزه‌های الهی بنا شود و انسان‌های موحد در آن افزون بر آرامش جسم و روح، در مسیر بندگی و رشد الهی قرار گیرند.

در روایت دیگری، ازدواج سالم عامل جلوگیری از فساد جامعه معرفی شده است: «إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْصُونِ خُلُقِهِ وَدِينِهِ فَرَّوْجُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ».^۲ اگر کسی آمد که از اخلاق و دین او راضی بودید، دخترتان را به او تزویج کنید که اگر چنین نکنید، فساد و فتنه بزرگی در زمین خواهد شد».

۲. چالش‌های دنیای کنونی در مسیر ازدواج سالم

تحولات گسترده در عصر مدرن، مسیر ازدواج جوانان را با دشواری‌های تازه‌ای مواجه کرده است. افسردگی، تبلی، اضطراب، بدبینی و انواع دیگری از بیماری‌های روانی، ارمغان پیشرفت رسانه‌ها و ابزارهای ارتباطی متنوعی است که دشمن از آنها برای ضربه‌زدن به جامعه بهره می‌برد. در ادامه به برخی از موانع مرتبط با دنیای کنونی در مسیر ازدواج سالم اشاره می‌شود.

الف) چالش فرهنگی

در فرهنگ وارداتی غربی با تزویج آزادی‌های بی‌قیدوبند، لذت‌گرایی افراطی و فردگرایی و روابط آزاد اینترنتی، سبک زندگی سنتی فراموش شده و ازدواج نیز با موانع جدی روبرو شده است. قرآن کریم این خطر را گوشزد می‌کند و می‌فرماید: «زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِصْنَةِ وَالْحَلِيلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۳.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۴۷.

الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ: ^۱ محبت و عشق به خواستنی‌ها از زنان و فرزندان و اموال فراوان از طلا و نقره و اسب‌های نشان‌دار و چهارپایان و کشت‌وزراعت، برای مردم تزیین شده است؛ اینها کالای زندگی دنیاست. و بازگشت نیکو نزد خداست».

پیامد ارزش‌گذاری بیش از حد به معیارهای ظاهری و مادی و تجمل‌گرایی و چشم و هم‌چشمی، تأخیر در تصمیم‌گیری برای ازدواج به دلیل ترس از تعهد و انتخاب نادرست است.

(ب) چالش اقتصادی و اجتماعی

یکی دیگر از موانع ازدواج سالم جوانان، مشکلات معیشتی و فقر خانواده‌ها و فشارهای مالی است. ناتوانی در تأمین مسکن و هزینه‌های ضروری زندگی سبب شده است که پیوسته سن ازدواج بالاتر رفته و به بحرانی اجتماعی در جامعه تبدیل شود. با اینکه تدبیر معیشتی از سوی دولت و برنامه‌ریزی به موقع خانواده‌ها در سامان‌بخشی مشکلات اقتصادی ضرورتی انکارناپذیر است، اما قرآن کریم تأکید می‌کند که تنگناهای مالی نباید بهانه‌ای برای به تأخیر انداختن این امر مقدس گردد؛ چراکه خداوند وعده داده است بندگان را در سایه ازدواج، از فضل و گشایش خویش بهره‌مند می‌کند: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» ^۲. مردان و زنان بی‌همسرتان و غلامان و کنیزان شایسته خود را همسر دهید؛ اگر تهی دست‌اند، خدا آنان را از فضل خود بی‌نیاز می‌کند. و خدا بسیار عطاکننده و داناست».

از طرف دیگر تجارب ناموفق زناشویی در شبکه خویشاوندی و اطرافیان، ترس از مسئولیت‌های زندگی مشترک و نبودن شغل مناسب و جایگاه و شأن اجتماعی، همه و همه جوانان را در مسیر ازدواج دچار اضطراب و تردید جدی می‌کند؛ همچنین مقایسه‌های نادرست با زندگی دیگران بر آمادگی روانی و اعتماد به نفس آنان تأثیر منفی می‌گذارد.

(ج) چالش تغییر معیارهای انتخاب همسر

در جوامع کنونی متأسفانه با پیشرفت تکنولوژی و ارتباطات، معیار و ملاک دینی و مذهبی جای

۱. آل عمران: ۱۴.

۲. نور: ۳۲.

خود را به معیارهای مادی و ظاهری و زینت‌های اجتماعی داده است که این مسئله در ازدواج و تعیین سرنوشت آینده نمود بیشتری دارد. برخی خانواده‌ها به جای دین و اخلاق که تصریح روایات است، به دنبال ثروت و جمال و زینت‌های مادی هستند؛ درحالی‌که این مسئله مهم‌ترین مانع در مسیر ازدواج سالم است. غلبه معیارهای ظاهری و مادی بر اصول دینی و اخلاقی موجب می‌شود انتخاب همسر بر پایه جذابیت‌های ناپایدار و آسیب‌پذیر شکل بگیرد و بنیان زندگی مشترک از ابتدا بر زمین سست نهاده شود؛ در نتیجه احتمال ناپایداری چنین زندگی‌ای افزایش یابد.

۳. کاربردهای تربیتی خانواده در تسهیل ازدواج جوانان

الف) آموزش و تبیین معیارهای دینی

یکی از وظایف اصلی خانواده، انتقال معارف دینی در زمینه ازدواج سالم و تشکیل خانواده و حقوق و تکالیف زوجین به جوانان است. خانواده نخستین پایگاه اجتماعی است که در آن بینش‌ها و نگرش‌های فرزندان تثبیت می‌شود و به تبع آن شخصیت، باورها و رفتارها شکل می‌گیرد. بسیاری از تصمیم‌های سرنوشت‌ساز جوانان که یکی از آنها ازدواج و تشکیل خانواده است، به طور مستقیم متأثر از همان نگرش‌ها و باورهایی است که در سیستم خانواده آموخته‌اند. بنابراین سبک زندگی و رفتارهای خانواده از سوی فرزندان به نسل‌های بعد و جامعه منتقل می‌شود. درحقیقت خانواده، مدرسه‌ای است که در آن چراغ ایمان، اخلاق و سبک زندگی به جامعه تابیده می‌شود.

قرآن کریم درباره نقش تربیتی خانواده می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ...»^۱ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده خود را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست حفظ کنید».

نقش خانواده در بیان این آیه شریفه، افزون بر تأمین نیازهای مادی، هدایت و مراقبت معنوی و اخلاقی است. در تفسیر آیه شریفه از مولا علی علیه السلام روایت شده است که خود و زن و بچه خود را تعلیم خیر دهید و آنها را ادب کنید.^۲ فرزندی که خداوند عطا فرموده، امانت الهی است و

۱. تحریم: ۶.

۲. عبدالرحمن سیوطی، الدر المنثور، ج ۶، ص ۲۴۴.

تأمین نیازهای مادی و معنوی او از همان دوران کودکی وظیفه والدین است. بنابراین می‌توان گفت: آمادگی دینی و اخلاقی به سمت ازدواج سالم نیز بخشی از همین مسئولیت سنگین تلقی می‌شود؛ چراکه بر اساس روایات، ایمان دینی شخص با ازدواج درست و موفق محفوظ می‌ماند و از انحراف‌های اخلاقی جلوگیری می‌شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي»^۱ کسی که ازدواج کند، نیمی از دین خود را حفظ نموده است و برای نیمه دوم باید تقوای خدا پیشه گیرد».

ب) ایجاد محیط محبت‌آمیز همراه با کرامت

محبت و احترام، غذای روح کودکان است و پدر و مادر همچنان‌که در برابر سلامت روح فرزند خود مسئول هستند، در برابر جسمش نیز مسئولیت دارند. بنا بر تصریح روان‌شناسان، دوره یک تا پنج‌سالگی در شکل‌گیری روان سالم بسیار مؤثر است و اخلاق و آداب معاشرت والدین با یکدیگر و با فرزند به شدت در او تأثیر می‌گذارد.^۲ بنابراین بر والدین لازم است: اولاً: اگر خطایی از او سر زد، سرزنش نکنند.

ثانیاً: او را تکریم کنند و با او متناسب با شرایط خودش صحبت کنند که رسول گرامی اسلام فرمود: «اَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا آدَابَهُمْ»^۳ به فرزندان خود احترام کنید و آنان را نیکو تربیت نمایید».

اگر فرزند در دوران کودکی به لحاظ عاطفی و روحی از والدین تغذیه نشود، در دوران جوانی حالت ضعیف و ناسازگاری پیدا می‌کند و در زندگی مشترک موفق نخواهد بود. چنان‌که آب حکایت کند زاختر و ماه ز عقل و روح حکایت کنند قالب‌ها^۴

ج) تقویت نگرش صحیح و معقول در فرزندان

نگرش عاطفی جوان در برابر ازدواج و تشکیل زندگی مشترک، در فضای خانواده شکل می‌گیرد؛ ازاین‌رو اگر روابط والدین آکنده از احترام و گفتگوی سازنده و محبت و صبر باشد، ذهن فرزندان

۱. محمد بن الحسن طوسی، امالی، ص ۵۱۸.

۲. بانوح روشناس، تربیت روحی و جسمی کودک، ص ۴۲.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۱۱۴.

۴. جلال‌الدین مولوی، دیوان شمس، غزل ۲۳۲.

نسبت به مقوله ازدواج دارای نگرش مثبت خواهد بود؛ در مقابل اگر در سیستم خانواده، روابط پدر و مادر مملو از کشمکش و تنش‌های روزمره و خشم و نفرت و بی‌اعتمادی باشد، ناخودآگاه در ذهن بچه‌ها بذر ترس و اضطراب و بی‌میلی به ازدواج کاشته خواهد شد.^۱ از موارد زمینه‌ساز ازدواج سالم و موفق، تقویت نگرش مثبت برای امر مقدس ازدواج است. خانواده‌ها باید با هدایت شناختی صحیح، نگاه فرزندان را از این انگاره‌های اشتباه دور سازند و با تبیین واقعیت‌های زندگی مشترک، روحیه مسئولیت‌پذیری آنان را تقویت کنند. فرزندان باید به این حد از رشد و کمال برسند که در تصمیم‌گیری خود منطقی عمل کنند و مصالح واقعی زندگی را در نظر بگیرند. محققان معتقدند زیربنای اصلی تربیت فرزند پس از آموزش و محبت و تکریم، اعتماد به فرزند و مسئولیت‌دادن به اوست.^۲

۴. راهبردهای عملی خانواده در هدایت و پشتیبانی جوانان برای ازدواج سالم

الف) حمایت عاطفی و روانی پیش از ازدواج

از نگاه اسلام، خانواده افزون بر مبدأ حیات جسمی فرزندان، سرچشمه حیات اجتماعی و رشد و تربیت او نیز است؛ همچنین مسئول هدایت و راهبری فرزند به سمت مسیر صحیح زندگی است. رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «مِنْ حَقِّ الْوَلَدِ عَلَى وَالِدِهِ ثَلَاثَةٌ يُحَسِّنُ اسْمَهُ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَةَ وَيُرْزُقُهُ إِذَا بَلَغَ»^۳ حق فرزند بر پدر این است که اسم نیکو برایش انتخاب کند و نوشتن یادش دهد و زمانی که بزرگ شد، برایش زن بگیرد».

ازدواج سالم تنها با فراهم آوردن زمینه‌ها و مقدمات مادی حاصل نمی‌شود - اگرچه آن هم لازم است - بلکه نیازمند حمایت عاطفی و احساس امنیت روانی است. درحقیقت با پشتیبانی عاطفی و روانی، بذر اعتماد و آرامش در دل جوان کاشته می‌شود و او را برای ادامه زندگی موفقیت‌آمیز دلگرم‌تر می‌سازد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَعَانَ وَلَدَهُ عَلَى بَرٍّ بِالْإِحْسَانِ إِلَيْهِ وَالتَّأَلَّفِ لَهُ وَتَعْلِيمِهِ وَتَأْدِيبِهِ»^۴ رحمت خداوند بر پدری که در راه نیکی به فرزند

۱. سیدمحمد نجفی یزدی، اخلاق در خانواده و تربیت فرزند، ص ۸۶

۲. محمدصادق حائری شیرازی، راه رشد، ج ۱، ص ۲۴۴.

۳. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۸۲.

۴. حسین بن محمدتقی نوری، مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۶۲۶.

خود کمک کند، به او احسان نماید، رفیق دوران کودکی وی باشد، او را عالم و مؤدب بار آورد». رفاقت پایدار با فرزند، آمادگی عاطفی برای ازدواج را در او فراهم می‌آورد.

ب) همراهی و مشاوره با فرزند قبل و بعد از ازدواج

پدر و مادر باید بدانند که جوانان به سبب کمی تجربه در اجتماع به تجارب و نصایح والدین نیاز دارند. از سوی دیگر باید توجه داشت که فرزندان در آستانه ازدواج، دیگر دوران کودکی را پشت سر گذاشته‌اند؛ از این رو باید در این امر حساس با آنان مشورت کنند، به نظرات آنان احترام بگذارند و حق انتخابشان را محترم بشمارند؛ البته اگر در جایی اشکالی یا خطایی دیدند، به نر می تذکر دهند. امام سجاد علیه السلام در رساله حقوق خود می‌فرماید: «وَأَمَّا حَقُّ وَلَدِكَ بَعْدَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ يَدِكَ أَنْ تَسْتَمِرَّ فِي الدَّعَاءِ لَهُ وَالتَّصِيحَةِ لَهُ»^۱ و اما حق فرزندت بعد از جدایی از تو این است که او را مدام دعا و نصیحت نمایی».

ارائه مشاوره واقع بینانه و سازگار با شخصیت فرزند موجب می‌شود آنان با مسئولیت‌های زندگی مشترک آشنا شوند.

ج) پرهیز از ازدواج تحمیلی

اقدام مهم دیگر پرهیز از ازدواج تحمیلی و اجباری است. با توجه به تفکرات و نظر فرزند، روحیه اعتماد به نفس و عزت نفس او بیشتر می‌شود. خانواده‌ها باید با همدلی و هم‌فکری، گفتگوی صمیمی و تبیین تجربه‌ها، فرزندان را در انتخاب همسری شایسته و ازدواجی سالم و پایدار یاری دهند.

کتاب‌نامه

قرآن کریم

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، چ ۱، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۳ ش.
۲. اصفهانی، ابوالفرج، مقاتل الطالبیین، بیروت: دارالمعرفة، [بی‌تا].
۳. اعتصامی، پروین، دیوان اشعار، چ ۱، [بی‌جا]: سپاس، ۱۳۸۰ ش.
۴. حائری شیرازی، محمدصادق، راه رشد، چ ۱، قم: معارف، ۱۴۰۱ ش.

۱. حسن بن علی ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۲۶۴.

۵. روشناس، بانو-ح-، تربیت روحی و جسمی کودک، چ ۱، قم: نویسنده، ۱۳۸۰ ش.
۶. سیوطی، عبدالرحمن، الدر المنثور، چ ۱، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ ق.
۷. طوسی، محمد بن الحسن، الأمالی، چ ۱، قم: دارالثقافة، ۱۴۱۴ ق.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، چ ۴، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۷ ق.
۹. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، چ ۳، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۰. مولوی، جلال الدین، دیوان شمس تبریزی، تهران: نغمه زندگی، ۱۳۸۲ ش.
۱۱. نجفی یزدی، سیدمحمد، اخلاق در خانواده و تربیت فرزند، چ ۱، قم: شکوری، ۱۳۸۵ ش.
۱۲. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل، چ ۱، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ ق.